

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

*Από τότε που με τὸν Α. Κοραῆ ἄρχισε ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς νέας Ἑλληνικῆς τὸ πιὸ ἐλκυστικὸ θέμα στάθηκε ἡ ἔτυμολογία, πράγμα ὅχι ἀνεξήγητο στὴν ἔρευνα μιᾶς γλώσσας μὲ τόσο πολὺ-χρονη γραφτὴ παράδοση ποὺ διευκολύνει τὶς ἔτυμολογικὲς ἀναζητήσεις, καὶ μὲ τόσο μεγάλο ἀριθμὸ ἀπὸ λέξεις ἱστορικὰ ἐνδιαφέρουσες.

Ἡ ἔτυμολογία τραβοῦσε πολὺ περισσότερο τοὺς ἐρασιτέχνες τῶν γλωσσικῶν ἔρευνῶν, γιατί οἱ ἐρασιτέχνες πάντοτε ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ πιὸ εὐχάριστα, τὰ πιὸ ἐντυπωσιακὰ θέματα κάθε ἐπιστήμης, καὶ τέτοιο θέμα στὴ γλωσσολογία εἶναι ἡ ἔτυμολογία. «L'étymologie, γράφει ὁ Α. Dauzat¹, est sans contredit l'aspect le plus séduisant de la linguistique». Τὴν τάση τοὺς αὐτὴ τὴν τροφοδοτοῦσε καὶ ὁ πατριωτικὸς ζῆλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, νὰ ἀποδειχτῇ τὸ δημοτικὸ μας λεξιλόγιο ὅσο τὸ δυνατὸν ἀρχαιότερο καὶ ἐλληνικότερο.

Οἱ εἰδικοί γλωσσολόγοι καὶ γραμματικοί, ἀντίθετα, θεωροῦσαν—καὶ πολὺ σωστὰ—ὡς πιὸ ἐνδιαφέρον νὰ καταγίνωνται μὲ τὴν ἔρευνα φαινομένων γραμματικῶν, μὲ τὴν ἀναζήτηση καὶ διαπίστωση γλωσσικῶν νόμων καὶ κανόνων, καὶ ὅχι μὲ χωριστὲς λέξεις, γιατί πρὶν βρεθοῦν οἱ φωνητικοὶ νόμοι καὶ οἱ μορφολογικοὶ καὶ παραγωγικοὶ κανόνες μιᾶς γλώσσας, ἡ ἀσφαλὴς ἔτυμολόγησι τῶν λέξεων τῆς εἶναι ἀδύνατη². «Ἡ ἔτυμολογία δὲν εἶναι ἡ ἀρχή, ἀλλὰ τὸ τέλος τῶν ἀσχολιῶν ἡμῶν περὶ τὴν γλῶσσαν», εἶπε ὁ Γ. Χατζιδάκης³. Μερικοὶ μάλιστα ἀποκλείανε τὴν ἔτυμολογία ἀπὸ τὴν καθαυτὴ γλωσσολογικὴ ἔρευνα. «Τοὺς τῶν ἔτυμολογούντων λόγους τοῖς τῶν ἀραχνῶν ὑφάσμασιν εἰκάσειεν ἂν τις, ὡς ὄντας οὐδὲν μὲν χρησίμους πάνυ δὲ τεχνικούς», εἶχε γράψει ὁ Cobet στὸ Λόγιο Ἑρμῆ 1, 352.

Ἐτυμολογικὸς ἕμως ζῆλος τῶν πολλῶν «περὶ τὰς ἔτυμολογίας ἐπτοημένων», ὅπως τοὺς ὀνομάζει ὁ Γ. Χατζιδάκης⁴, ἦταν τόσο μεγάλος, ὥστε ὅχι μόνο δὲν ἐμποδίστηκε, ἀλλὰ παράσχε καὶ τοὺς γλωσσο-

¹ Α. Dauzat, La philosophie du langage, Paris 1917, σ. 297.

² Βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκη, ΜΝΕ 1, 2.

³ Ἀθηνᾶ 45 (1933) 3.

⁴ ΜΝΕ 1, 96.

λόγους, πού, ἄλλοτε γιὰ ν' ἀποκρούσουν τὶς ἄτοπες ἐτυμολογίες τῶν ἐρα-

σιτεχνῶν καὶ ἄλλοτε γιὰ νὰ προτείνουν τὴν ἐτυμολογία πού θεωροῦσαν σωστή, δέχτηκαν σιγὰ σιγὰ τὴν ἐτυμολογικὴ ἔρευνα ὡς ἰσάξια μὲ τὶς ἄλλες.

Ἰδίως μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς, πού ἔργο του εἶναι νὰ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ ἐτυμολογήσῃ ὅλες τὶς νεοελληνικὲς λέξεις, καὶ πού συγκέντρωσε ὡς συνεργάτες του ὅλους σχεδὸν τοὺς γλωσσολογοῦντες στὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐτυμολογία πῆρε μοιραῖα τὴν πρώτη θέση στὴ νεοελληνικὴ γλωσσικὴ ἔρευνα.

Στὸ ἀναμεταξὺ προέδραφε ἀρκετὰ καὶ ἡ γραμματικὴ ἔρευνα τῆς νέας Ἑλληνικῆς, κι' ἔδωσε βάσεις γερὲς γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ ἐργασία. Ἀποφεύγοντας πιά τὶς πλάνες τῶν παλαιῶν, ἐξυψώθηκε σιγὰ σιγὰ σὲ σοβαρὴ, μεθοδολογημένη ἐπιστήμη, καὶ μπόρεσε μὲ τὴ σειρά της νὰ βοηθήσῃ στὴ διαφώτιση πολλῶν γραμματικῶν προβλημάτων¹.

Ἀργότερα ἔγινε ἀνάγκη νὰ ἰδρυθοῦν καὶ εἰδικὰ περιοδικὰ στὴν Ἑλλάδα, τὸ Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον (1915-1923) καὶ κατόπιν τὸ Λεξικογραφικὸν Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας (1939 κέ.), μὲ σκοπὸ νὰ βοηθήσουν τὶς ἐτυμολογικὲς ἔρευνες τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς.

Ἡ γλῶσσα ἕμως δὲν ἀποτελεῖται μόνο ἀπὸ λέξεις χωριστὲς καὶ ἀπὸ γραμματικούς τύπους. Μιὰ γλῶσσα μὲ μακριὰ γραφτὴ ἱστορία, ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ, παρουσιάζει καὶ ἄλλο εἶδος δεσμοῦ τῆς μιᾶς ἐποχῆς μὲ τὴν ἄλλη. Ὑπάρχουν καὶ συνθετώτερα γλωσσικὰ στοιχεῖα, φράσεις στερεότυπες, τρόποι ἔκφρασης, πού ἢ παραδίδονται αὐτοῦσια ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ καὶ σώζονται ἀμετάβλητα ἢ, ὅταν οἱ λέξεις πού τὰ ἀποτελοῦν παύουν νὰ εἶναι σαφεῖς, ἀνανεώνονται μὲ ἄλλες λέξεις πρὸ σύγχρονες, ἐνῶ στὴ βάση τους μένουν ὡς ἐκφράσεις οἱ ἴδιες, κι' ἔτσι ὁποῖος δὲν ξέρει τὴν ἱστορία τους μπορεῖ νὰ τὶς παίρνῃ γιὰ νέους σχηματισμούς².

Καὶ εἶναι αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἀκριβῶς ἐκεῖνα πού, σὲ μιὰ γλῶσσα ἢ ὁποῖα δὲ γινώρισε διακοπὴ καὶ δὲν ἔπαψε χιλιάδες χρόνια ὡς τώρα νὰ

¹ Ἀνάλογα προέδραφε ἡ ἐτυμολογία καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες. Βλ. *A. Dauzat*, ὅπου παραπ.

² Πρβ. *Γρ. Βερναρδάκη*, Ἑρμηνευτικὸν λεξικόν, Ἀθήναι 1908, Πρόλογος. Ἀνάλογο φαινόμενο ἀνανέωσης τῶν συνθετικῶν τους μερῶν παρουσιάζουν καὶ ἀρχαῖα σύνθετα, ὅταν τὸ ἓνα συνθετ. μέρος ἄρχισε νὰ εἶναι ἀσαφές: *αἰγοθήλης* - *γιδουβάστρα*, *αἰγόμασις* - *βυζὶ* τῆς *γίδας* (εἶδος σταφυλιῶ), *ἀελλόπους* - *ἀνεμοκυκλοπόδης*, *βούγλωσσον* - *βοῦδόγλωσσον*, *βούσκον* - *βοῦδόσκον*, *βοῶπις* - *βοῦδομάτα*, *ἐχινομήτρα* - *ἄχινομάνα*, *κάροδαμα* *βλέπειν* - *καροδαμοθωρῶ*, *ὀνάκανθος* - *γαῖδουεργάκανθο*, *πυγολαμπίς* - *καλοφωτιά*, *ὄρνυγομήτρα* - *ὄρνυγομάνα*. Σὲ τέτοια ζεύγη ἀρχαίων καὶ νέων συνθετῶν δὲν ἀποκλείεται φυσικὰ ἢ περίπτωση τὸ νεοελληνικὸ σύνθετο νὰ πλάστηκε σὲ νεώτερους χρόνους, ἄσχετα μὲ τὸ ἀρχαῖο.

μιλιέται ἀπὸ τὸν ἴδιο ἱστορικό λαό, μέσα στὶς ἴδιες χώρες, μαρτυρῶν περισσότερο ἀπὸ ἄλλα γλωσσικά στοιχεῖα μιὰ ἐσωτερικότερη καὶ πιὸ ψυχικὴ συνοχὴ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς μὲ τὶς περασμένες, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἀντέχουν λιγότερο ἀπὸ ἄλλα στὴ φθορὰ τοῦ χρόνου.

Τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀξία τέτοιων σύνθετων ἐκφραστικῶν μέσων, ποὺ συνδέουν τὴ γλώσσα μας μὲ τὴν ἀρχαία, θὰ δοκιμάσω νὰ δείξω στὴν πραγματεία μου αὐτή. Στὴν προσπάθειά μου αὐτὴ δὲν εἶμαι φυσικὰ ὁ πρῶτος. Καὶ ἄλλοι πρὶν ἀπὸ μένα θέλησαν νὰ δείξουν ὁμοιότητα ἀνάμεσα σὲ ἀρχαῖες καὶ νέες ἐκφράσεις.

Ἦδη ὁ Α. Κοραῆς¹ στὰ "Ἀτακτα καὶ στοὺς Αὐτοσχεδίους Στοχασμούς του παραβάλλει συχνὰ νεοελληνικὲς στερεότυπες ἐκφράσεις καὶ μεταφορὲς μὲ ἀντίστοιχες ἀρχαῖες, καθὼς: *θὰ γίνης ἄνθρωπος—ὁ μαθὼν ἄνηρ ἔσει* Ἀριστοφ. Νεφ. 823, *μὲ ποιά μάτια νὰ τὸν δῶ—ὄμμασι ποίοις βλέπων | πατέρα ποι' ἄν προσεῖδον* Σοφ. Οἶδ. Τύρ. 1371, *καθὼς μὲ βλέπεις καὶ σὲ βλέπω—πίρρεσι'* Ὀρέστης ἡμῖν, *ἴσθι τοῦτ' ἐμοῦ | κλύουσ' ἐναργῶς, ὥσπερ εἰσορᾶς ἐμὲ* Σοφ. Ἡλ. 877.

Ὁ Ι. Πρωτόδικος² παραβάλλει, μαζί μὲ ἄλλες, τὶς ἐξῆς νεοελληνικὲς καὶ ἀρχαῖες ἐκφράσεις: *σκέπτομαι καὶ τὸ ἔχω (βάλλω) σὶ το νοῦ μου—ἐφράσθη καὶ ἐς θυμὸν ἐβάλετο* Ἡροδ. 1, 84, 20, *θαροῶ καὶ νομίζω—νῦν οὖν ἀκίνδυνός εἰμι τὰ μέγιστα καὶ θαροῶ καὶ νομίζω τὴν τύχην ὑμῖν παραμενεῖν ἀβλαβῆ καὶ βέβαιον* Πλουτ. Π. Αἰμίλ. 36, *θαυμάζομαι καὶ ἀποροῶ—ὡς σέ, γύναι, ἄγαμαί τε τέθηπά τε,* Ὀδυσσ. Ζ 168, *λυποῦμαι καὶ καίγεται ἡ καρδιά μου—ἀλλ', ὦ Καλονίκη, κάομαι τὴν καρδίαν, καὶ πόλλ' ὑπὲρ ἡμῶν τῶν γυναικῶν ἄχθομαι* Ἀριστοφ. Λυσ. 9, *μένω καὶ καρτεροῶ—μενέω καὶ τλήσομαι* Ἰλ. Δ 317, *τὸ λέγω καὶ δὲν τὸ κρύβω—τῶ τοι προφρονέως ἐρέω ἔπος, οὐδ' ἐπικεύσω* Ἰλ. Ε 816, *θέλω καὶ ἐπιθυμῶ—ἀλλὰ καὶ ὡς ἐθέλω καὶ ἐέλδομαι ἤματα πάντα* Ὀδυσσ. Ε 219.

Ἐπίσης ὁ Γ. Ζαννέτος³ συγκέντρωσε νεοελληνικὲς ἐκφράσεις ποὺ παρουσιάζουν ἀντιστοιχίαι μὲ ἐκφράσεις ὁμηρικῆς, καθὼς: *ὁ Θεὸς ἔβαλε τὸ χέρι του—Ζεὺς χεῖρα ἐὴν ὑπερέσχε* Ἰλ. Ι 419, *ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τὸ πλερώση—Ζεὺς τίσαιτο* Ὀδυσσ. Ν 213, *ὁ Θεὸς νὰ μὴν τὸ δώση—μὴ τοῦτο Ζεὺς τελέσειεν* Ὀδυσσ. Υ 344, *γιατ' ἐρχόμαστε σὰ λύκοι—οἱ δέ, λύκοι ὦς, ἀλλήλοισ ἐπόρουσαν* Ἰλ. Δ 471.

¹ Βλ. Α. Κοραῆ, Συλλογὴ προλεγόμενων, σ. 331 κέ.

² Ι. Πρωτοδίκου, Ἰδιωτικά τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, Σμύρνη 1866, σ. 26 κέ.

³ Γ. Ζαννέτου, Ἡ ὁμηρικὴ φράσις ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δημῳδῶσι ποιήσει, Ἐν Ἀθήναις 1889.

Τελευταῖα καὶ ὁ Φ. Κουκουλῆς¹ συγκρίνοντας νεοελληνικὰς ἐκ-

φράσεις μὲ ἀντίστοιχες μεσαιωνικὰς παραθέτει καὶ μερικὰς ἀρχαῖες ἢ μεταγενέστερες, καθὼς: ἀπὸ ψηλῆ γενιὰ κι' ἀπὸ καθάριο αἷμα—ταύτης τοι γενεῆς καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι Ἰλ. Ζ 211, μὲ βαραίνουσι τὰ γόνατά μου — τότε αὖ βαρύνσκεθε οἱ γυῖα Ἀπολλων. Ἀργοναυτ. Α' 43, τοῦ δέθηκε ἡ γλώσσα — γλώσσα δὲ οἱ δέδεται Θέσγν. 177, τὸν ἀγαπῶ μὲ τὴν καρδιά μου — εἶπερ ἐκ τῆς καρδίας μ' ὄντως φιλεῖς Ἀριστοφ. Νεφ. 86, ξέσπασε ἡ μύθορα — ἐξεροράγη ὄμβρος ἀθέσφατος Ἀπολλων. Ἀργοναυτ. Β' 1116, οὐδὲ σι' ὄνειρό μου τῶβανα — τὸ μὲν οὐδ' ἐν ὄνειρῳ ὠϊσάμην Ἀπόλλων. Ἀργοναυτ. Α' 290, θὰ σοῦ φάω τὸ σκῶτι — τοῦ ἐγὼ μέσον ἦπαρ ἔχοιμι | ἐσθέμεναι προσφῦσα Ἰλ. Ω 212, δῶσε τόπο στήν ὄργη — ἀτῆ (τῆ ὄργῃ) διδόναι τόπον Πλουτ. Ἀοργησ. 14, γύρισε-ἦρθε μὲ ἄδεια χέρια—νοστήσαντας δὲ αὐτοὺς κεινῆσι χερσὶ Ἡρόδ. 1, 73, μοῦ χύθησαν (νὰ μὲ φᾶνε) — ἐπεκχυθέντες ἡμῖν Πανσῖρις ὁ τούτου ἀδελφὸς σὺν ἄλλοις Tebtun. pap. 39, 24, κ.ἄ.

Οἱ ἀντιστοιχίαις ποὺ θὰ παρουσιάσω ἐδῶ περιορίζονται σὲ στερεότυπες ἐκφράσεις, μεταφορὰς καὶ παροιμιώδεις φράσεις, δηλ. στοιχεῖα τοῦ λόγου ποὺ μεθοδολογικὰ ἀνήκουν μᾶλλον στὴ γλωσσικὴ ἔρευνα. Ἀντιστοιχίαις ἀνάμεσα σὲ γνωμικὰ καὶ καθαρὰς παροιμίας, ὅπως λ. χ. μικρὸ καῖκι νὰ παιναῖς, μεγάλο νὰ φοριώνης (Ρόδος)—νῆ' ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλη δ' ἐνὶ φορτία θέσθαι Ἡσιόδ. Ἔργα 643, ἡ σκύλα ἀπὸ τῆ βιά της τυφλά γεννάει τὰ παιδιὰ της—καὶ κύων ἀκαλανθὶς ἐπειγομένη τυφλά τίκτει Ἀριστοφ. Εἰρ. 1079 κ.τ.ἄ.², μολονότι κι' αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα ἐκφρασεως, δὲν ἐξετάζονται: ἐδῶ, γιὰτὶ μεθοδολογικὰ ἀνήκουν μᾶλλον στὴ Λαογραφία. Καὶ αὐτὲς ὅταν μελετηθοῦν συστηματικὰ, ἴσως νὰ διαφεύσουν ἢ νὰ τροποποιήσουν τὴ γνώμη τοῦ Κ. Krumbacher, Mittelgriechische Sprichwörter, Εἰσαγωγή, ὅτι οἱ νεοελληνικὰς παροιμίας δὲ συγγενέουσι τόσο μὲ τὰς ἀρχαῖες ὅσο μὲ τὰς βυζαντινὰς καὶ τὰς ἀνατολίτικας.

Στερεότυπες ἐκφράσεις ποὺ πέρασαν στὴ νέα Ἑλληνικὴ ἀπὸ τῆ γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας, π. χ. φόβος καὶ τρόμος—φόβος καὶ τρόμος ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐκάλυψέ με σκότος Ψαλμ. 55, 5, ἀποτελοῦν ἰδιαίτερη κατηγορία, ἐφόσον δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν προφορικὴν παράδοση τῆς γλώσσας, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἐξετάζονται ἐδῶ.

¹ Φ. Κουκουλέ, Νεοελληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων παλαιότερα μνησθῆ. Ἐπιστ. Ἐπιστ. Φιλολ. Ἀθην. 6 (1955/56) 225-338.

² Π. Βενετοκλή, Βραχυσταί τινες παρατηρήσεις, Ἀθήναι 1872, σ. 43. Π. Ν. Παπαγεωργίου, Συμβολῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παροιμίαν κεφάλαια τέσσαρα. Ἰ. Φ. Βερέτια, Συλλογὴ παροιμιῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, Λαμία 1860.

Νεοελληνικὲς ἐκφράσεις ποὺ εἶναι ἤδη μεσαιωνικὲς βλέπε στὴν πραγματεία μου «Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά», Ἐθνη 51 (1941) 29-54, καὶ Φ. Κουκουλέ, ἔνθ. ἀν.

1. Σὲ διάφορα ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς, γιὰ νὰ ἐκφράσουν πῶς ἔντονα τὴν ἀσυνεννοησίαν, χρησιμοποιοῦν στιχομυθίες δυὸ ἀνθρώπων, ἑνὸς γέροντος συνήθως ποὺ βαριακούει καὶ καταγίνεται· σὲ μιὰ δουλειά, καὶ ἑνὸς διαβάτη ποὺ περνᾷ καὶ τὸν κάλημερίζει:

— *Καλημέρα Γιάννη.*—*Κουκιὰ σπέρνω (κοινό).*

— *Καλημέρα μπάρομπα Γιάννη.*—*Στὸ Ροδοβάνι.*

— *Εἶδα κάνουν τὰ παιδιὰ σου;*—*Κριθάρι πά' νὰ πάρω (Κρήτη)*¹.

— *Γειά σου μπάρομπα.*—*Ἄσκιὰ μουσκεύω (Ἄργος).*

— *Καλημέρα, γέρον.*—*Σακούλια μπαλώνου (Λέσβος)*².

— *Καλημέρα σύντεκνε.*—*Ἐγδὶν πελεκῶ.*

— *Πόσα κόττα παίρ';*—*Καρυδέενεν ἔν' (Πόντος: Κρώμνη, Τραπεζ.)*³.

Πρὸς καὶ τὸ —*Μουνοῦχος εἶναι.*—*Πόσα παιδιὰ ἔχει;*

Ἐπίσης καὶ στὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν μὲ τέτοιου εἶδους στιχομυθίες ἐκφράζανε τὴν ἀσυνεννοησίαν, τὸ μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν παροιμιολόγος Ἀποστόλιον XVIII, 8⁴:

— *Χαίροις Ὑριπύλη φίλη.*—*Τοὺς ἔμοὺς κορὺμβους πλέκω.*

— *Ὅσ' σοὶ λέγω περὶ τούτου.*—*Ὁδὸς ἄκοιτις ἐνταῦθα.*

Καὶ ἐπεξηγεῖ ὁ παροιμιολόγος: ἡ παροιμία τίθεται ἐπὶ τῶν λεγόντων ἀσύμφωνα καὶ ἀκατάλληλα· ὁμοίᾳ τῇ: ἐγὼ σκόροδά σοὶ λέγω, σὺ δὲ κορὺμβ' ἀποκρίνη.

Πρὸς καὶ τοῦ Ζηγοβίου 1,83: ἄμας ἀπῆτον, οἱ δ' ἀπῆροντο σκάφας (δηλ. Δῶσε μου τὸ δοχεῖο σου.—Δὲν ἔχω σκάφη).

2. Ἀνάμεσα σὲ πολὺ οἰκείους συνηθίζεται στὴν νέα Ἑλληνικὴ, ὅταν δυσπιστῆ κανεὶς στὰ λεγόμενα τοῦ ἄλλου, ἢ φράση ἃ σὺ διάλο! π. χ. ἀλήθεια; ἃ σὺ διάλο!, αὐτὸς εἶναι ὁ γαμπρός; ἃ σὺ διάλο!, αὐτὴν ἀρραβωνιάστηκε; ἃ σὺ διάλο! κ.τ.θ.

Τὴν ἀποστολὴν σὺ διάλολο ἐκείνου ποὺ ἔλεγε ἀπίστευτα ἢ παράξενα τῇ συνήθειζαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι μὲ τὸν δικὸν τους τρόπο:—*Καὶ ποῦ ἔστιν (ὁ Πλοῦτος);—Παρ' ἐμοί.*—*Ὅν ἐς κόρακας; Πλοῦτος παρὰ σοί;*

¹ Κρητικά 1 (1930) 39.

² Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι 3, 499.

³ Ε. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, Ἀθήνα 1939, σ. 482.

⁴ Paroemiographi graeci, ἔκδ. Α. Λ. Leutsch - F. G. Schneidewin, Göttingae 1839, 2, 718.

Ἡ διατύπωση *δυσπιστίας* ἢ *διαψεύσεως* πρὸς τὰ λεγόμενα ἄλλου μὲ φράσεις ἀποπεμπτικές εἶναι πολλὴ διαδομένη. Πρὸς τὸ ἀρχ. *ἀπαγε!* τὸ νεώτερο *ἄντε!* (*ἄγαιε*), π. χ. *αὐτὸς εἶναι; ἄντε!* τὰ γερμανικὰ *wirklich? aber gehen Sie!, geht mir fort!*, τὸ ἀγγλ. *go on!*, τὸ γαλλ. *moi croire cela? allons donc!*, τὸ ἰταλ. *va via*.

3. Σὲ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ὅπως λ. χ. στὴν Κέρκυρα, χρησιμοποιοῦν τὴ φράση *πέρασε τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη* μὲ τὴ σημασίαν «πέρασε πολλὰ βάσανα, τυραννίστηκε πολὺ». Στὴν Κάρπαθο λένε καὶ *ἐτοράβηξα τοῦ λιναριοῦ τὰ βάσανα*, τοῦ παμλαισοῦ *τὰ πάθη*. Ἡ ἔκφραση προέρχεται ἀπὸ τὴν κοπιαστικὴ ἐπεξεργασία τοῦ λιναριοῦ, ποῦ σὰ νὰ ποῦμε βασανίζεται πολὺ στὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων, ὥσπου νὰ γίνῃ κλωστή καὶ ὕφασμα. Δὲν εἶναι ὅμως, ὅπως θὰ νόμιζε κανεὶς, νέα. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν μὲ τὴν ἴδια σημασίαν τὴ φράση *λίνου πάθη ἔσχεν*, ὅπως ἀναφέρει ὁ Αἰλιανός, Παικίλ. Ἱστορ. 3 b.

4. Στὴ Ζάκυνθο, γιὰ νὰ ποῦν παραστατικὰ ὅτι κάποιος δὲν καταδέχεται νὰ κάνη τὴν παραμικρὴ δουλειά, χρησιμοποιοῦν τὴν ἔκφραση *δὲν ἀγγίζει μεσιακὴ βελόνα*¹.

Ἄντιστοιχία εἶναι ἡ ἀρχαία ἔκφραση ποῦ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἡρόνδας, Μῆμ. 1, 54 *πλουτέων τὸ καλόν, οὐδὲ κάρφος ἐκ γῆς κινέων*.

5. Στὴ νέα Ἑλληνικὴ, γιὰ νὰ βεβαιώσουμε κάποιον ὅτι ἀσφαλῶς θὰ γίνῃ ἢ δὲ θὰ γίνῃ κάτι, χρησιμοποιοῦμε τὴν ἔκφραση: *ἂν...νὰ μὲ φτύσης* π. χ. *ἂν μὲ δῆς καὶ τοῦ ξαναμιλήσω, νὰ μὲ φτύσης*· *ἂν δὲν τὸν γελάσουν καὶ τοῦ πάρουν τὰ λεφτά, νὰ μὲ φτύσης* κ.τ.δ.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ἐβεβαίωσαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη, Βάτρ. 1178:

*κἄν που δὶς εἶπω ταῦτόν ἢ στοιβὴν ἴδης
ἐνοῦσαν ἔξω τοῦ λόγου, κατὰπινσον.*

6. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πιστεύει πῶς τίποτα δὲ γίνεται χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ὁ Θεός, «οὔτε φύλλο δὲ σειέται χωρὶς τὸ θέλημά του», ὅπως λέγει μιὰ παροιμία. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ ἐκφράζεται κάθε στιγμὴ στὴ φράση *ἂν θέλει ὁ Θεός*, ποῦ προτάσσεται σὲ κάθε ἔκφραση μελλοντικῆς ἐνέργειας, π. χ. *τοῦ χρόνου, ἂν θέλ' ὁ Θεός, θὰ πάω στὰ παιδιὰ μου στὴν Ἀθήνα. Γιὰ ποῦ, ἂν θέλ' ὁ Θεός;—Γιὰ τὴν παιρίδα. —Ταξίδι θὰ πᾶς;—Ἄν θέλ' ὁ Θεός* κ.τ.δ.

¹ Μ. Μινώτου, Ζακυθινὰ ἀγριοπούλουδα, Ἀθήναι 1929, σ. 84.

Οἱ ἀρχαῖοι συνήθιζαν τὴν ἴδια ἐκφραση αὐτούσια, ἀκόμα καὶ τότε πού πίστευαν σὲ πολλοὺς θεοὺς· π. χ. *αἶ κε θεοὶ γ' ἐθέλωσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν* Ὁδυσσ. Ε 169, *ἦκω παρὰ σὲ αὔριον, ἐὰν θεὸς ἐθέλη* Πλάτ. Δάχ. 201 C, *ἔσομαι μὲν οὖν (πλούσιος) αὐτίκα μάλ', ἦν θεὸς θέλη* Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 347¹.

7. Στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια συνηθίζει ὁ λαὸς νὰ παῖναι τὶς μελαχρινὲς συγκρίνοντάς τις μὲ πράγματα πού, παρὰ τὸ μελαψό τους χρῶμα, εἶναι ἀκριβὰ καὶ σπάνια, π. χ.

*μελαχρινάκι σὲ ἴπανε καὶ μὴ σοῦ βαροφάνη,
μαῦρο ἴν' καὶ τὸ γαρέφαλο, πουλιέται μὲ τὸ δρόμι (Κρήτη)*².

Ἐδῶ ὁ λαὸς δὲ λέγει νέα πράγματα, ἀλλὰ παλιὰ μὲ νέο τρόπο· non nova, sed nove. Πρὸς τὸ ἀρχαῖο ἐπίγραμμα τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας 5, 209, ἔπου ὁ λόγος γιὰ κάποια μελαχρινή:

*εἰ δὲ μέλαινα, τί τοῦτο; καὶ ἄνθρακες· ἀλλ' ὅτ' ἐκείνους
θάληρωμεν, λάμπουσ' ὡς ῥόδευαι κάλυκες.*

Τὸ ἴδιο καὶ στοῦ Θεοκρίτου τὰ Εἰδύλλια 10, 26 κέ.

*Βομβύκα χαρίεσσα, Σύραν³ καλέοντί τυ πάντες,
ἰσχράν, ἀλιόκανστον· ἐγὼ δὲ μόνος μελίχλωρον.
καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ καὶ ἄ γραπιά δάκινθος,
ἀλλ' ἔμπας ἐν τοῖς στεφάνοις τὰ πρῶτα λέγονται.*

Πρὸς καὶ Λόγγου, Δάφν. Χλ. 1, 16, 4 *ἀγένοιός εἰμι, καὶ γὰρ ὁ Διόνυσος· μέλας, καὶ γὰρ ὁ δάκινθος· ἀλλὰ κρείττων καὶ ὁ Διόνυσος Σατύρων <καὶ> ὁ δάκινθος κρίνων.*

8. Ὅταν θέλουμε νὰ συστήσουμε σὲ κάποιον νὰ προσέξῃ καλὰ αὐτὸ πού τοῦ λέμε καὶ νὰ τὸ βάλῃ καλὰ στὸ νοῦ του, συνηθίζουμε τὴν ἐκφραση *γράφ' το σι' ἀφτί σου*, σὰ νὰ θέλαμε νὰ ποῦμε μ' αὐτό, πὼς πρέπει ν' ἀκούῃ τὸ λόγος μας κάθε λίγο καὶ λιγάκι, γιὰ νὰ μὴν τὸν λησμονήσῃ.

¹ Γιὰ τὴν χρῆση τῆς φρ. *ἐὰν θεὸς ἐθέλη* στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ βλ. R. Rödiger, Βούλομαι und ἐθέλω. Eine semasiologische Untersuchung. Glotta 8 (1916) 16 κέ. Γιὰ τὴ μεταγενέστερη βλ. St. Karasomenos, Voruntersuchungen zu einer Grammatik der Papyri, München 1938, σ. 48.

² Μ. Λιουδάκη, Μαντινάδες, Ἀθήνα 1936, σ. 17.

³ Τὸ Σύρα τῶν ἀρχαίων ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ δικό μας Ἀραπίνα = πολὺ μελαχρινή.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν στήν περίπτωση αὐτή περίπου τὸ ἴδιο :

καὶ ταῦτ' ἐπίστω καὶ γράφου φρενῶν ἔσω
Σοφ. Φιλοκτ. 1325.

Ἐπίσης ἡ ἔκφραση τῆς τέλειαις ἀδιαφορίας ἢ τῆς περιφρόνησης πρὸς τὰ λεγόμενα κάποιου μὲ τῆ φρ. τὰ γράφω ἐκεῖ πού δὲν πιάνει μελάνι ἔχει ἀντίστοιχη στήν ἀρχ. Ἑλληνική: *θορον δ' ἐγὼ γυναικὸς εἰς οἶνον γράφω Ξέναρχ. 6 (Κοκκ)*.

9. Ὄταν θέλουμε νὰ ποῦμε σὲ κάποιον νὰ βιαστῆ, νὰ κἀνῃ γρήγορα, συνηθίζουμε τὴν ἔκφραση *κουνήσου νιέ!* Φυσικὰ ἡ ἔκφραση αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου εὐγενική, λέγεται σὲ κατώτερους καὶ μόνο φιλικὸ θάρρος θὰ ἐπέτρεπε νὰ εἰπωθῆ σὲ ἴσους. Στὸ ἴδιωμα τῆς Σίφνου συνηθίζουν μὲ τὴν ἴδια σημασία τὸ συνώνυμο ρῆμα *σαλεύω*, π. χ. *σάλευγε νὰ τελειώνωμε, γιατί θὰ νυχτωθοῦμε*.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι τὴν ἴδια ἔκφραση εἶχαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι, μὲ τὴν ἴδια σημασία, καὶ τὴ χρησιμοποιοῦσαν κι' αὐτοὶ ὅταν μιλοῦσαν σὲ κατώτερους, ἰδίως δούλους :

*Εὐνόα, αἶρε τὸ νῆμα καὶ ἐς μέσον, αἰνόθρουπι,
θές πάλιν· αἱ γαλέαι μαλακῶς χρῆσθοντι καθεύδειν·
κι ν ε ὕ δ ἡ, φέρε θάσσον ὕδωρ· ὕδατος πρότερον δεῖ.
Θεοκρ. Εἰδύλλ. 15, 27.*

10. Πολὺ συνηθισμένη στὴ νέα Ἑλληνική εἶναι ἡ ἔκφραση τὸν ἀγαπῶ -, τὸν προσέχω σὰν τὰ μάτια μου.

Καὶ ἡ ἔκφραση αὐτὴ εἶναι παλαιά, ἔπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς παράδειγμα :

*δύσμορος, ἦι' ἐπεὶ ἀνδρὸς ἀμύμονος ἐς λέχος ἦλθον,
τὸν μὲν ἐγὼ τίεσκον ἴσον φάεσιν ἑμοῖσιν
Μόσχ. 4, 8.*

Τὸ ἀρχαιότερο ἴσον ἐμῆ κεφαλῇ (Ἰλ. Σ 82) δὲ σὼζεται, ὅσο ξέρω, στὴ γλώσσα μας.

11. Γιὰ κάτι γνωστὸ σὲ ὄλους λέμε ἕνα μωρὸ παιδί νὰ ρωτήσης, θὰ σοῦ τὸ δείξῃ ἢ - θὰ σοῦ τὸ πῆ.

Ἐντελῶς ἀντίστοιχο εἶναι τὸ ὁμηρικὸ καὶ παῖς ἠγήσαιο νήπιος :

*δῶματα πατρὸς ἐμοῦ μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο.
ῥεῖα δ' ἀρίγνωτ' ἐστί, καὶ ἄν πάις ἠγήσαιο
νήπιος Ὀδυσσ. Ζ 299.*

12. Γιὰ τὸν πολὺ ἡλικιωμένο, ἔταν εἶναι φιλοχρήματος καὶ συμπεροντολόγος, λέμε: *τί τὰ θέλει ὁ εὐλογημένος, ποὺ ἔχει τὸ ἓνα πόδι του στὸν τάφο;*

Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀρχαῖο: *τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῶ ἔχειν τοῦ Λουκιανοῦ, Ἑρμότ. 78.*

13. Ὅταν κάποιος ματαιοπονῇ, συνηθίζουμε τὴν παροιμ. ἑκφραση: *τὸν Ἀράπη σαπουνίζεις, τὸ σαποῦνι μόνο χάνεις.*

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν *Αἰθίοπα σμῆχειν*¹ ἐπὶ τῶν μάτην πορούντων, ὅπως ἀναφέρει ὁ Διογενειανὸς 1, 19¹.

14. Γιὰ κείνον ποὺ κοιμᾶται πολὺ ἐλαφρὰ λέμε ἔτι λαγοκοιμᾶται, δηλ. κοιμᾶται σὰν λαγός, ἔτοιμος στὸν παραμικρὸ θόρυβο νὰ πεταχτῇ ἐπάνω.

²Ἀνάλογη εἶναι ἡ ἀρχαία ἑκφραση: *λαγῶος καθεύδει*² ἡ παροιμία ἐπὶ τῶν προσποιουμένων τι δοῦν καὶ οὐκ ἐξ ἀληθείας πραιτόντων, ὅπως ἐπεξηγεῖ ὁ Διογενειανὸς 3, 106².

15. Τὸ γνωμικὸ *κάθε πέρσι καὶ καλύτερα ἔχει ἀντίστοιχο τὸ ἀρχαῖο* *ἀεὶ τὰ πέρουσι βελτίω* Γρηγόρ. Κύπρ. 1, 17³.

16. Ἡ ἑκφραση: *γυμνὸς ὅπως τὸν γέννησε ἡ μάνα του ἔχει ἀντίστοιχη* *στὴν ἀρχαία γυμνὸς ὡς ἐκ μήτρας* Γρηγόρ. Κύπρ. 1, 82⁴.

17. Ἡ ἑκφραση: *φοβᾶται καὶ τὸν ἥσκιο του εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀρχαία* *τὴν εαυτοῦ σκιὰν δέδοικεν*⁵ ἐπὶ τῶν σφόδρα δειλοτάτων Γρηγόρ. Κύπρ. 3, 18⁵.

18. Κοινὴ στὴ νέα Ἑλληνικὴ εἶναι ἡ ἑκφραση: *τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα γιὰ ἀφθονία ἀγαθῶν*⁶ π.χ. *αὐτὴ ἔχει στὸ σπίτι της καὶ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα*, δηλ. ἔλα τὰ καλὰ, ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ δυσεύρετα, τίποτα δὲν τῆς λείπει.

⁶Ἡ ἑκφραση αὐτὴ ἦταν γνωστὴ καὶ πολὺ συνηθισμένη στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ, ὅπως ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη, Ὀρνιθες 729 κέ.

¹ Paroemiographi graeci 2, 4.

² Στὸ ἴδιο 2, 37.

³ Στὸ ἴδιο 2, 57.

⁴ Στὸ ἴδιο 2, 65.

⁵ Στὸ ἴδιο 2, 88.

ἄλλ' παρόντες δώσομεν ὑμῖν
 αὐτοῖς, παισίν, παίδων παισίν,
 πλουθυγίαν,
 εὐδαιμονίαν, βίον, εἰρήνην,
 νεότητα, γέλωτα, χορούς, θαλίαις
 γάλα τ' ὀρνίθων.

Πρβ. καὶ τοῦ Λουκιανοῦ 17, 13 καὶ ἔξεις τὸ τῆς Ἀμαλθείας κέρας
 καὶ ἀμέλξεις ὀρνίθων γάλα.

19. Γιὰ νὰ ἐξάρουμε τὴ νοστιμάδα ἑνὸς φαγητοῦ, λέμε συνήθως:
 θὰ γλείφης καὶ τὰ δάχτυλά σου.

Οἱ ἀρχαῖοι στὴν περίπτωσι τούτῃ ἦταν ὑπερβολικότεροι: ἀπὸ μᾶς:
 ἐὰν παραθῶ σοι, προσκατέδει τοὺς δακτύλους.

Ἄλεξις 172, 5 (Κοκκ), δηλ. «θὰ φᾶς μαζί καὶ τὰ δάχτυλά σου».

20. Σὲ ιδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς συνηθίζεται ἡ στερεότυπη
 ὑποθετικὴ φράσι: ἂν ἔχεις ἀκουσιὰ ἢ ἂν ἔτυχε ν' ἀκούσης, ὅταν γίνεται
 λόγος γιὰ πρόσωπο σημαντικόν, ἀλλὰ ἄγνωστο στὸν ἀκροατή, π. χ.
 αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν δεῖνα, ἂν ἔχεις ἀκουσιὰ, αὐτὴ εἶναι
 ἡ κόρη τοῦ δεῖνα, ἂν ἔχεις ἀκουσιὰ.

Δὲ θὰ πίστευε κανεὶς ὅτι ἡ χρῆσι τῆς φράσις αὐτῆς εἶναι πολὺ
 παλαιά, πρὶν διαβάσι στὴν Ὀδύσσεια Ο 403

νῆσός τις Συρίη κικλήσκειται, εἴ που ἀκούεις,
 Ὀρτυγίης κατύπερθε, ὅθι τροπαὶ ἠέλιου,

καὶ στὸν Ὀμηρικὸ Ὑμνο στὴν Ἀφροδίτῃ 110

γυνὴ δέ με γείνατο μήτηρ,

Ὀτρειὸς δ' ἐστὶ πατὴρ ὄνομα κλυτὸς, εἴ που ἀκούεις.

21. Ὄταν θέλουμε νὰ βεβαιώσουμε κατηγορηματικὰ κάτι ποὺ πρό-
 κείται νὰ κάνουμε, χρησιμοποιοῦμε τὴν ἔκφρασι: νὰ μὴ μὲ λὲν Γιάννη,
 ἂν δὲν τὸ κάμω, ἢ νὰ μὴν εἶμαι Γιῶργος, ἂν δὲν τὸν δείρω,

Κι' ἂν δὲ σᾶς ντύσω μάλαμα, Φλέσσα νὰ μὴ μὲ ποῦνε.

Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀρχαῖο:

μηκέτ' ἔπειτ' Ὀδυσῆι κάρη ὤμοισιν ἐπεῖη
 μηδ' ἔτι Τηλεμάχοιο πατὴρ κελημένος εἶην,
 εἰ μὴ ἐγὼ σε λαβὼν ἀπὸ μὲν φίλα εἴματα δύσω

Ἰλ. Β2 59. Πρβ. καὶ ἦν μὴ σε καταικίσασα τῆ σ' ὄλη χῶρη | παράδειγμα
 θῶ, μᾶ, μὴ μὲ θῆς γυναῖκ' εἶναι Ἡρώωνδ. Μτμ. 5, 12.

Σχετικὴ μὲ τὴν παραπάνω εἶναι καὶ ἡ ἐκφραση: νὰ μὲ ποῦν Ἄλῃ ἢ Μεμέτῃ ἄν...., ἔπου ἐκεῖνος πού μιλεῖ κάνει ἓνα εἶδος κατάρας στὸν ἑαυτό του, νὰ πάψῃ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος, νὰ γίνῃ κατώτερος, ἀνάξιος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἂν κάνη ἢ ἂν ἔκανε ἐκεῖνο πού ἀρνεῖται, ἢ ἂν δὲν ἐκτελέσῃ ἐκεῖνο πού ὑπόσχεταί.

Καὶ αὐτὴ τὴν ἐκφραση φαίνεται πὼς τὴ συνήθιζαν οἱ ἀρχαῖοι: ἀλλὰ γενοίμαν, | αἰ μὴ τυ φλάσοαιμι, Μελάνθιος ἀντὶ Κομάτα Θεοκρ. Εἰδύλλ. 5, 149.

22. Γιὰ νὰ παραστήσουμε κάτι ὡς δλοφάνερο, συνηθίζουμε τὴν ἐκφραση: καὶ τυφλὸς - ἢ καὶ στραβὸς νὰ ἦταν, θὰ τῷβλεπε.

Ἄνάλογη ἐκφραση συναντοῦμε ἤδη στὸν Ὅμηρο: καὶ κ' ἀλαός τοι, εἶνε, διακρίνειε τὸ σῆμα | ἀμπαφῶων Ὀδυσσ. Θ 195.

23. Ὄταν ἀναφέρουμε τὴ διήγηση γνωστῶν πραγμάτων πού διηγήθηκε κάποιος πρὸς τρίτον, συνηθίζουμε τὴ φράση: τὸ καὶ τό, δηλ. βραχυλογικὴ δίπλωση τοῦ οὐδ. ἄρθρου μὲ παράλειψη τοῦ οὐσ. πράγμα, π.χ. πᾶει σὴ μητέρα του καὶ τῆς λέει τὸ καὶ τό.

Παράβαλε τὰ ἀρχαῖα: εἰ τὸ καὶ τὸ ἐποίησεν ἄνθρωπος οὐτωσί, οὐκ ἂν ἀπέθανεν Δημοσθ. 18, 243, καὶ μοι κάλει τὸν καὶ τὸν Λυσ. 19, 59, τὸ λατιν. *ille et ille*, τὸ γαλλ. *tel et tel*, τὸ γερμ. *an dem und dem Tag, der Herr so und so* κτλ.¹.

24. Ὄταν ρωτοῦμε μὲ εὐθεία ἢ πλάγια ἐρώτηση γιὰ πολλὰ πράγματα, συνηθίζουμε, ἀντὶ ποιά πράγματα; νὰ ρωτοῦμε *τί καὶ τί*; Καὶ αὐτὴ ἢ ἐπανάληψη τῆς ἐρωτηματικῆς ἀντωνυμίας εἶναι ἀρκετὰ παλιά, ὅπως μᾶς δείχνει πάπυρος τοῦ 7. μ. Χ. αἰῶνα: Κατάταξόν μοι αὐτὸ εἰς ἕναν γνῶσιν τὸ τί καὶ τί ἐπεμψας Pap. Oxy. XVI, No 1862.

25. Ἐπίσης ἡ γνωστὴ ἀπὸ τὰ νέα Ἑλληνικά καὶ ἀπὸ ἄλλες νεώτερες γλώσσες ἐκφραση αὐτὸ μᾶς ἔλειπε!, γιὰ ἓνα νέο κακὸ πού ἔρχεται νὰ προστεθῇ στὰ κακὰ πού ὑπάρχουν (πρβ. τὸ γερμαν. *das fehlte nur noch!*), καὶ γενικότερα γιὰ κάτι πού δὲν εἶναι καθόλου ἐπιθυμητό, εἶναι καὶ ἀρχαῖα ἐλληνικὴ, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ ἓνα χωρίο τοῦ Στράτωνα 1,6 κέ. (Kock):

τοῦτο γὰρ νῆ τὸν Δία

ἔτι κατάλοιπον, μέροσας ἐπὶ δεῖπνον καλεῖν!

δηλαδή: «αὐτὸ μᾶς ἔλειπε, μὰ τὸ Θεό, νὰ προσκαλοῦμε στὸ τραπέζι καὶ μελισσοφάγους!».

1. Περὶσσότερα βλ. στοῦ K. Brugmann, Die Syntax des einfachen Satzes, Berlin und Leipzig 1925, σ. 126 κέ.

26. Αναμεσα σε οικειους και φιλους συνηθίζεται εκεινος που τον φωνάζουν ν' ἀπαντᾷ με τῆ φρ. *τί εἶναι*; π.χ. — *Γιάννη!* — *Τί εἶναι*; Ἡ φρ. *τί εἶναι*; με τῆ σημασία «τί τρέχει; τί με θέλεις;» συνηθίζονταν καί στήν ἀρχαία Ἑλληνική. Πρβ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 1220:

— *Εὐριπίδη*. — *Τί εἶσιν*; — Ὑφέσθαι μοι δοκεῖ

Θεσμοφ. 193: — *Εὐριπίδη*. — *Τί εἶσιν*; — Ἐπόησός ποιε...

καί Ὅρν. 1010: — *Μέτων*. — *Τί εἶσιν*; — *Οἶσθ' ὅτι φιλῶ σ' ἐγώ*.

27. Στά νέα Ἑλληνικά, ὅταν κάνη τὸν παλληκαρὰ καί τὸ σπουδαῖο ἕνας τιποτένιος, τοῦ λένε: καί σὺ, μωρὲ, με τοὺς ἄντρες; ἢ βάζεις μωρὲ καί τὸν ἐαντί σου με τοὺς ἄντρες; Εἶναι τὸ ἴδιο με τὸ ἀρχαῖο:

καί σὺ γὰρ μετ' ἀνδρῶν, ὧ κάκιστε κάκ κακῶν;

σοί που μέτεσιν ὡς ἐν ἀνδράσιν λόγου;

Εὐριπ. Ἀνδρομ. 590.

Πρβ. καί Ἡροδ. 3, 120 *σὺ γὰρ ἐν ἀνδρῶν λόγῳ, ὅς βασιλεῖ νῆσον Σάμον πρὸς τῷ σῶ νομῷ προσκειμένην οὐ προσεκλήσας*;

28. Πολὺ συνηθισμένη στὶς συνομιλίες τοῦ λαοῦ, καί ἰδίως τῶν γυναικῶν, εἶναι ἡ ἔκφραση: *εἶναι νὰ τὴν περάσης ἀπ' τὸ δακτυλίδι*, γιὰ μιὰ κοπέλα ποὺ ἀπὸ ἀρρώστια, ἢ καμιά φορὰ κι' ἀπὸ τὴν ἀγάπη, λειώνει καί γίνεται σὰ σκιά¹.

Ἔτσι ἔλεγαν κι' οἱ προγιαγιάδες τους στήν ἐποχὴ τοῦ Ἀριστοφάνη, Πλοῦτ. 1034:

ὑπὸ τοῦ γὰρ ἄλγους κατέτηκ', ὧ φίλιτατε,...

διὰ δακτυλίου μὲν οὖν ἔμεγ' ἄν διεκλύσαις.

29. Πολὺ συνηθισμένη στήν καθημερινή μας συνομιλία με φίλους ποὺ δὲν ἔρχονται νὰ μᾶς ἐπισκεφθοῦν εἶναι ἡ ἔκφραση: *μᾶς ξέχασες δλό-τεία, δὲ ρωτᾷς πιά ζοῦμε, πεθάναμε...*

Κι' αὐτὴ τὴν ἔκφραση φαίνεται πὼς τὴ συνηθίζαν οἱ ἀρχαῖοι, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Θεόκριτο, Εἰδύλλ. 2, 3

ὡς τὸν ἐμὸν βαρὺν εὔντα φίλον καταδήσομαι ἄνδρα,

ὅς μοι δωδεκαταῖος ἀφ' ὧ τάλας οὐδὲ ποθίκει,

οὐδ' ἔγνω πότερον τεθνάκαμες ἢ ζοοὶ εἰμές.

¹ Λένε καί ἀφ' τοῦ βελονίου τὴν τρύπα ἐπέρασε στὸν Πόντο (Ἰνέπολη), καί περᾶ ἀπὸ τὸν κῶο τῆ βεουόνας στὴ Νάξο (Φιλότι), γιὰ κεῖνον ποὺ γλίτωσε ἀπὸ βαριά ἀρρώστια.

30. Στὴ νέα Ἑλληνικὴ συνηθίζεται μετὰ τὴ λέξη *γριά* νὰ προστίθεται ἢ λέξη *γυναίκα*, ὅταν πρόκειται νὰ ἐκφρασθῆ συμπάθεια, καὶ ἔτσι τὸ *γριά* παίρνει τὴ σημασιολογικὴ ἀπόχρωση ἐπιθέτου, π. χ. *σιέλνει στὴ βρόση τὴ μάνα της, γριά γυναίκα, κι' ἐκείνη κάθεται*· δὲν ντρέπεται νὰ τὰ βάζεις μ' ἐμένα, *γριά γυναίκα* κ.τ.δ. (Πρβ. καὶ τὸ ἀνάλογο *νοικοκυρὰ γυναίκα*, μὲ ἀντίστοιχο ποντιακὸ *κοδέσποινα γαρή*)¹.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔκαναν τὸ ἴδιο: οὐδ' ἔλεεῖν ὑμᾶς οὔτε τὴν μητέρα δεῖν τὴν Τιμάρχον, *γραιῦν γυναῖκα* Δημοσθ. 432, ἀλλὰ τὴν μάμμην, | *γρηῦν γυναῖκα κώρφανήν*, βίου κείρει Ἡρόνδ. Μῆμ. 3, 38².

Ὅτι καὶ τὸ ἀντίστοιχο γέρος ἄνθρωπος τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἶναι ἐπίσης ἀρχαῖο, φαίνεται στὸ Λουκιανὸ 61, 4 οὐκ ἤσχύνετο, *γέρων ἄνθρωπος*, *παρακαλῶν παρθένους*³.

31. Συνηθισμένη στὴ νέα Ἑλληνικὴ εἶναι ἡ ἐκφραση: *τρεις κι' ὁ κοῦκκος* μὲ τὴ σημασίαν «πολὺ λίγοι», π. χ. — *Ἦτανε πολλοὶ στὴ συγκέντρωση*; — *Τρεις κι' ὁ κοῦκκος*.

Ἡ ἐκφραση αὐτὴ θυμίζει ἓνα χωρίο τοῦ Ἀριστοφάνη, Ἀχαρν. 598:

— *Σύ δ' ἐξ οἴτου περὶ ὁ πόλεμος, μισθαρχίδης.*

— *Ἄλλ' ἔχειροτόνησάν με. — Κόκκυγες γε τρεῖς.*

Πρβ. Ἡσύχ. *Κόκκυγες γ' ἐπὶ ὑπονοηθέντων πλειόνων εἶναι καὶ ὀλίγων ὄντων*. Τὸ ἀρχαῖο *κόκκυγες* καὶ τὸ νέο *κοῦκκος* μαζί μὲ τὸν ἀριθμὸν τρία γιὰ τὴν ἐκφραση τοῦ ἴδιου νοήματος «πολὺ λίγοι», δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπλὴ σύμπτωση. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ νεώτερο *τρεις κι' ὁ κοῦκκος* εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου *κόκκυγες τρεῖς*, πού βγήκε ἀπὸ κάποιον παλιὸ παραμῦθι ἢ ἀνέκδοτο καὶ ἀλλοιώθηκε μὲ τὸν καιρὸ, ὅταν λησμονήθηκε πιά ἡ ἀρχὴ του.

32. Στὴ νέα Ἑλληνικὴ χρησιμοποιοῦμε τὴν ἀντων. *ποιός, ποιά*, *ποιό* μὲ οὐσιαστικὸ, ὅχι μόνον ὅταν ρωτοῦμε μὲ τὴ σημασίαν *quid?*, ἀλλὰ καὶ ὅταν θέλουμε ν' ἀμφισβητήσουμε τὴν ὑπαρξὴ ἢ τὴν ὀρθότητά ἐνὸς πράγματος, πού ὁ ἄλλος ἰσχυρίζεται· π. χ. *Ἄωσ' μου τὰ λεφτά μου! — Ποιὰ λεφτά; Νὰ πληρώσης τὸ χρέος σου! — Ποιὸ χρέος μου;* Ἡ σημασία δλόκληρης τῆς ἐρωτηματικῆς φράσης πού ἀρχίζει μὲ τὸ *ποιός* δὲν εἶναι: «*ποιός ἀπ' ὅλους;*» ἢ «*ποιός ἀπὸ τοὺς δυὸ ἢ τρεῖς;*» κτλ., ἀλλὰ ἔστι αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖον πρόκειται δὲν ὑπάρχει κάν. Σὰν νὰ λέγαμε: *τ' εἶν' αὐτὰ πού λές;*

¹ Ἀρχαῖον Πόντου 11 (1941) 135.

² Βλ. *K. Brugmann*, *Syntax des einfachen Satzes*, σ. 100.

³ Βλ. *A. A. Παπαδοπούλου*, Ἀπὸ πότε ἀρχίζει ἡ δημοτικὴ. Λεξικολογ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 3 (1941) 52.

Ἡ ἐκφραση αὐτὴ συνηθίζονταν καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ, ὅπως μᾶς δείχνουν οἱ στίχοι τοῦ Σόλωνα πού παραθέτει ὁ Ἀριστοτέλης στὴν Ἀθηναίων Πολιτεία 7, 5:

*Δήμω μὲν εἰ χορὴ διαφάδην ὄνειδίσαι
ἃ νῦν ἔχουσιν οὐποτ' ὀφθαλμοῖσιν ἄν
εὔδοντες εἶδον.*

Ἡ χρήση αὐτὴ εἶναι ἀρχαία ἐλληνική, ὅπως δείχνουν τὰ παρακάτω παραδείγματα :

— *Αὕτη οὐ ποῖ θεῖς; — Οἴκαδ' ἐλθεῖν βούλομαι·
οἴκοι γάρ ἐστιν ἔριά μοι Μιλήσια
ὑπὸ τῶν σέων κατακοπτόμενα. — Ποίων σέων;
οὐκ εἶ πάλιν; Ἄριστοφ. Λυσ. 728.*

— *Οἱ πρόσβεις οἱ παρὰ βασιλέως.
— Ποίου βασιλέως; ἄχθομαι ἄ γὰρ πρόσβεισιν
Ἄριστ. Ἀχ. 61.*

— *Τοῖς ξυμμάχοις ἐλθόντες ἀνακοινώσατε.
— Ποίοισιν, ὦ τῶν, ξυμμάχοις; ἐστύκαμεν
Ἄριστοφ. Λυσ. 1177.*

— *Τί μ', ὦ γάθ', οὐ πλύνειν ἐᾶς τὰς κοιλίας;...
— ὦ μῶρε, ποίας κοιλίας; δευρὶ βλέπε
Ἄριστοφ. Ἴππ. 160.*

— *οὐκ ἐσορῆτε
τόν μεν τὰν σύριγγα πρόαν κλέφαντα Κομάταν;
— Τὰν ποίαν σύριγγα; Τὸν γὰρ ποκα, δῶλε Σιβύρτα,
ἐκτάσα σύριγγα;
Θεοκρ. Εἰδύλλ. 5, 3*

Πρβ. τὸ λατινικόν: *Tibi et parasito et mulieri?*
— *Quas tu mulieres, quos tu parasitos loquere?*
Πλαύτου *Men.* 321¹.

Καὶ μὲ ἐπίθετο :

— *Μὰ Δί' ἀλλὰ φίλη καὶ παγγλυκερά.
— Ποία γλυκερά; μιανὰ, μιανὰ
Ἄριστοφ. Λυσ. 970.*

¹ Πβ. *W. Havers*, Handbuch der erklärenden Syntax, Heidelberg 1931, σ. 161. Ἀξίζει τὴν προσοχὴν μας στὸ λατινικὸν παράδειγμα καὶ ἡ χρήση τοῦ πληθυντικοῦ, ὅπως ὁ *Havers* τὸν χαρακτηρίζει: «Der Plural der affektischen Verallgemeinerung der sich namentlich in irrechter Frage und im Ausruf leicht an Stelle eines logisch berechtigten Singulars einstellt». Πρβ. καὶ τὰ ἐλληνικά: ἀνδρῶν οἰμωγή; κλαύσει, νῆ τὸν Διώνυσον | οἰμωγὰς ἄδων Ἄριστοφ. Εἰρ. 1276, οὐκ οἶδα τοὺς σοὺς οὖς λέγεις Ὀδυσσεύς Εὐρ. Πῆσ. 866. Περισσότερα βλ. *W. Havers*, Zur Bedeutung des Plurals. Festschrift f. Kretschmer, Wien 1926, σ. 47.

Συγγενικὴ μὲ τὴν παραπάνω εἶναι ἡ χρήση τοῦ οὐδέτερου τῆς ἀόριστης ἀντωνυμίας τί, π.χ. *Μὴ μιλᾶς. — Τί γὰρ μὴ μιλῶ, ποὺ ἔχω δίκιο. κ.τ.δ.*, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὴ ἀρχαία, π.χ. *Μὴ λέγε, ὦ Ἐρμῆ, τοιοῦτον μηδέν. — Τί μὴ λέγω, δε τοσαῦτα πράγματα ἔχω μόνος κάμωνων* Λουκ. 8, 24, 1.

33. Κοινή εἶναι στή νέα Ἑλληνική ἡ ἔκφραση *ξεραίνομαι*· ἢ *ξεράθηκα* σιά *γέλια*, γιά νά ποῦμε παραστατικά ὅτι γελάσαμε δυνατά καί μέ τήν καρδιά μας.

Καί οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες εἶχαν τήν ἴδια ἔκφραση μέ ἀντίστοιχη ἀρχαία λέξη:

*ἐπαφανάνθην
Παναθηναίοισι γελῶν διε δὴ
βραδὺς ἀνθρωπός τις ἔθει κύπας
λευκός, πίων, ὑπολειπόμενος
καί δεινὰ ποιῶν*

Ἄριστοφ. Βάτρ. 1089.

Καί γιά τήν ἔκφραση *ξεράθηκα* ἀπ' τῆ δίψα πρὸς τὸ ἀρχ. *δίψη γάρ, ὡς ἔοικ'*, ἀφανανθήσομαι Ἄριστοφ. Ἑκκλ. 146.

Ἐπίσης ἡ κοινή ἔκφραση *πέθανα* σιά *γέλια* εἶναι ἀρχαία: ἀτὰρ *μνηστῆρες ἀγαυοὶ | χεῖρας ἀνασχόμενοι γέλω ἐκθανον* Ὀδυσσ. Σ 99, καθὼς καί ἡ ἔκφραση μέ σκότιωσαν σιὸ ξύλο—*πληγαῖς ἱκαναῖς με κατέκτειναν* Ραρ. Amherst, 2, 141, 9.

34. Στή νέα μας γλώσσα συνηθίζουμε τήν ἔκφραση: *δοῦστε μας!* ἢ *νά τα μας!*, ὅταν ἀκοῦμε κάτι ἄτοπο, ἰδίως μιὰ παράλογη ἀξίωση, π.χ. *δοῦστε μας, θέλει τώρα καὶ παιγνίδια!*

Ἐντελῶς ὅμοια ἐκφράζονταν οἱ ἀρχαῖοι σὲ τέτοιες περιστάσεις μέ τὸ ἰδοῦ, συνώνυμο τοῦ *δοῦστε*:

— *Λέγοις ἄν. — Εἶτα πρὶν πιεῖν λέγω;*
— *Ἰδοῦ πιεῖν!...* — *Τί δ'; οὐ πίνουσι κἂν τῆκκλησίᾳ;*
— *Ἰδοῦ γε σοὶ πίνουσι!*

Ἄριστοφ. Ἑκκλ. 132.

— *Πρὸς τῶν θεῶν νῦν ἐκκάλεσόν μοι Μυρρίνην.*
— *Ἰδοῦ καλέσω ἄγε Μυρρίνην σοι; σὺ δὲ τίς εἶ;*

Ἄριστοφ. Λυσ. 850.

35. Γιά νά ἐκφράσουμε παραστατικά τήν ἔννοια πὼς κάποιος στερεῖται ἐντελῶς ἀπὸ κάτι καί ὅτι δὲν τὸ ξέρει ἢ δὲν τὸ φαντάζεται καθόλου, λέμε πὼς δὲν τὸ εἶδε οὔτε σιὸν ὕπνο του.

Ἡ ἔκφραση αὐτὴ συνηθίζονταν καί στήν ἀρχαία Ἑλληνική, ὅπως μᾶς δείχνουν οἱ στίχοι τοῦ Σόλωνά που παραθέτει ὁ Ἄριστοτέλης στήν Ἀθηναίων Πολιτεία 7, 5:

*Δήμῳ μὲν εἰ χροὴ διαφάδην δνειδίσαι
ἂ νῦν ἔχουσιν οὔποι' ὀφθαλμοῖσιν ἄν
εὔδοτες εἶδον.*

ἴδι | Καὶ ἢ συγγήγεια ἔταν | μιλοῦμε | γιὰ | κανένα | δυνατὸ | στὸ | μέλλον

δυστύχημα, νὰ παρεμβάλλουμε τῇ λόγια φρ. ὃ μὴ γένοιτο εἶναι πολὺ ἀρχαία, ἔπως μᾶς διδάσκει τὸ ἐξῆς παράδειγμα ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο 5, 111: ἦν τε γὰρ κατέλης ἄνδρα σιραιογόν, μέγα τι γίνεται, καὶ δεύτερα, ἦν σε ἐκεῖνος, τὸ μὴ γένοιτο, ὑπ' ἀξιόχρεω καὶ ἀποθανεῖν ἡμίσηα συμφορῆ.

37. Στῇ νέα Ἑλληνικῇ μεταχειρίζομαστε τὸ ρ. κοιτάζω=βλέπω μὲ τῇ σημασίᾳ «ἐνδιαφέρομαι, ἔχω στὸ νοῦ μου», σὲ φράσεις καθῶς: αὐτὸς κοιτάζει τὸ συμφέρο του, κοιτάζει μόνο νὰ τελειώσῃ τῇ δουλειᾷ του, κοιτάζει πῶς νὰ σὲ γελᾷσῃ, - νὰ σοῦ κλέψῃ.

Μὲ τὴν ἴδια σημασίᾳ χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἀντίστοιχο ρ. ὄρω, π.χ. αὕτη δὲ Λαῖς, ἀργός ἐστι καὶ πότις τὸ καθ' ἡμέραν ὄρωσα πίνειν ἀσθίειν μόνον Ἐπικράτ. 3 (Kock).

38. Ὄταν ἕνας κάνει τὸν ἀρρωστο, ἐνῶ ἢ ὀρεξὴ του πᾶσι θαυμάσια, λέμε πειραχτικὰ ὅτι ἔχει φαγαρῶστια ἢ ἀλλοῦ: ἀρρωστοφαγία. Ἄνάλογο εἶναι τὸ ἀρχαῖο κατὰ κοιλίαν νοσεῖ ἐπὶ πολυφάγων, ποῦ ἀναφέρει ὁ Φρόνιχος (Bekk. Anecd. 1, 46).

39. Ὄταν κανένας ξοδεύει τὰ λεπτὰ του ἢ τῶν δικῶν του καλοπερνώντας, λέμε ἔφαγε τὰ λεπτὰ του, ἔφαγε τὴν προίκα του, τῆς ἔφαγε τὰ λεπτὰ της, - τὴν περιουσία της κ.τ.ζ., ἐπειδὴ βέβαια τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν χρημάτων ξοδεύεται γιὰ τὴν τροφή.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ὅχι μόνον τὸ ρ. ἔδω μὲ τὴν ἴδια ἔννοια, π. χ. τοὶ δὲ φθινύθουσι ἐδοντες | οἶκον ἐμὸν Ὀδυσσ. Α 250, βίσιον δὲ οἱ ἄλλοι ἔδωσι αὐτ. Ν. 419, ἄλλοι δ' ἡμέτερον κάματον νῆποιον ἐδουσι αὐτ. Ε 417, παρὰ καὶ τὸ ρ. πίνω, π.χ. οὐδ' ὅστις αὐτῆς ἐκπίεται τὰ χρήματα Πλάτ. κωμ. 9 (Kock), ἐνταῦθα ἤδη ἐτράπειτο ἐπὶ τὸ καταφαγεῖν τὴν πατρῶαν οὐσίαν. Καὶ οὐ μόνον κατέφαγεν, ἀλλ', εἰ οἶόν τ' ἐστὶν εἰπεῖν, καὶ κατέπειν Αἰσχίν. Τιμ. 95.

40. Γιὰ κείνον ποῦ ἄγεται καὶ φέρεται ἀπὸ ἄλλον, ἰδίως ἀπὸ τῇ γυναίκα του, λέμε: τὸν τραβᾶ - ἢ τὸν σέρνει ἀπὸ τῇ μύτη. Ἡ ἔκφραση αὕτη, ποῦ εἶναι σήμερα διεθνῆ¹, εἶναι πολὺ παλιά, ἔπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Λουκιανό, Θεῶν διάλ. 6, 3: σοῦ μὲν καὶ πάνυ οὗτος γε δεσπότης ἐσὶ καὶ ἄγει σε καὶ φέρει τῆς ρινός, φασίν, ἔλκων. Τὸ φασίν (=καθῶς λένε) σημαίνει πῶς καὶ στὰ χρόνια τοῦ Λουκιανοῦ ἦταν ἢ ἔκφραση παροιμιακῆ καὶ τρεχοῦμενη στὸ λαό.

¹ Ἠρῆ. τὸ γαλλ. *il se laisse mener par le nez*, καὶ τὸ γερμαν. *einen an der Nase herumführen*.

41. Σὲ μερικά μέρη συνηθίζεται, στὰν πῆ κανεὶς κάτι ὠραῖο, καλὸ ἢ ὠφέλιμο, νὰ τοῦ εὐχωνται νὰ φάη μέλι, σὰν νὰ ἤθελαν μὲ τὴν εὐχή αὐτὴ ν' ἀνταμείψουν τὸ στόμα του γιὰ ὅ,τι εἶπε :

μισοῖός¹ ἦτον ὁ προξενητής, ἀπὸν νὰ φάη μέλι,
ποὺν νιάμωσε τὴν πέρδικα μὲ τ' ἄραιο² περισιέρι³.

Μέλι νὰ φάη εὐχονταν καὶ οἱ ἀρχαῖοι σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔλεγε κάτι ὠραῖο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς παρακάτω στίχους τοῦ Θεοκρίτου 1, 146 :

πληρὲς τοι μέλιτος τὸ καλὸν στόμα, Θύρσι, γένοιτο,
πληρὲς τοι σχαδόνων, καὶ ἀπ' Αἰγίλω ἰσχάδα τρώγοις
ἀδεῖαν, τέτιγος ἐπεὶ τύγα φέρτερον ἄδεις⁴.

Πρβ. καὶ τὴν εἰρωνικὴ ἀντίφραση πρὸς ἐκεῖνον ποὺ εἶπε κάτι ὄχι εὐχάριστο : μάθεις τὴν γλάσσαν ἐς μέλι πλῦναι Ἡρώδ. Μῆμ. 3, 93.

42. Κοινὴ στὴ νέα Ἑλληνικὴ εἶναι ἡ ἔκφραση λειώνω σὰν τὸ κερὶ, μὲ τὴ σημασίαν «ὕποφέρω ψυχικά, βασανίζομαι» καὶ «φθίνω», ἐπειδὴ τίποτα δὲ φθείρει τὸ σῶμα ὅπως ὁ πόνος ὁ ψυχικός :

σὰν πᾶς σιὴν Κρήτην, Κρητικιά, μὴν κάνης ἕνα χρόνον,
γιατὶ θὰ ἔρτης νὰ μὲ βοῆς σὰν τὸ κερὶ νὰ λειώνω.

Ἡ παρομοίωση αὐτὴ τοῦ σώματος ποὺ φθίνει καὶ μαραζώνει μὲ τὸ κερὶ ποὺ λειώνει κοντὰ στὴ φωτιά εἶναι ἀρχαία. Ἴδου ἕνα παράδειγμα πρόχειρο :

τήκομαι ὡς κηρὸς παρ πυρὶ κάλλος ὀρῶν
Ἄνθολ. Παλατ. 5, 210.

Πρβ. καὶ τὸ ὁμηρικόν :

ταῦτ' ἄρ' αἰοιδὸς ἄειδε περικλυτός· αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
τήκετο, δάκρυ δ' ἔδενεν ὑπὸ βλεφάροισι παρειᾶς
Ὀδυσσ. Θ 521.

43. Ὅταν θέλωμε νὰ ποῦμε γιὰ κάποιον ὅτι ἀδυνατίσει πολὺ, λέμε παραστατικότερα : ἔμεινε περὶ καὶ κόκαλο.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν τὸ ἴδιο, μὲ ἀντίστροφη σειρὰ τῶν δυὸ λέξεων :

¹ = ποιός. ² = ὠραίο, ὁμορφο.

³ Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 242.

⁴ Πρβ. καὶ τὸ νεοελληνικὸ τὸ στόμα ποὺ τραγούδησε θὰ τὸ βαρυνουσώσω Ἀθήναι (παλαιότ.).

καί μεν χρῶς μὲν ὁμοίος ἐγένετο πολλάκι θάψω,
ἔρρευν δ' ἐκ κεφαλᾶς πᾶσαι τρίχες, αὐτὰ δὲ λοιπὰ
δοσι' εἶ' ἦς καὶ δέρμα

Θεοκρ. Εἰδύλλ. 2, 88.

Πρβ. καὶ τὸ γαλλ. *il n'a que la peau et les os*.

44. Γιὰ νὰ ἐκφράσουμε παραστατικὰ τὴν καυστική ἐνέργεια τοῦ ἡλίου ἐπάνω μας, λέμε: μ' ἔψησε ὁ ἥλιος.

Πρβ. τὸ ἀρχ. οὐκ ἐθέλω θέρος ἡμεν, ἐπεὶ τόκα μ' ἄλιος ὀπιτῆ Βουκολ. 15, 12 (Ph. E. Legrand, Bucol. gr., σ. 217).

45. Ὅταν ρωτοῦμε κάποιον μήπως εἶστε ὁ κ. δεῖνα; καὶ συμβαίνει νὰ μὴ γελιόμαστε, μᾶς ἀπαντᾷ συνήθως: — Ὁλόκληρος.

Ἡ ἔκφραση αὐτὴ θυμίζει τὴν ἀνάλογη ἀρχαία:

Οὐ Μένιππος οὐτός ἐστιν ὁ κύων; οὐ μὲν οὖν ἄλλος,
εἰ μὴ ἐγὼ παραβλέπω· Μένιππος ὄλος

Λουκ. 11, 1.

46. Ὅταν ἐκφέρουμε καμιὰ ἀπειλή, συνηθίζουμε νὰ προσθέτουμε τὴ φράση: γιὰ νὰ μάθης ἄλλοτε νὰ μὴ... ἢ γιὰ νὰ μάθης μὲ ποιὸν ἔχεις νὰ κάνης κ.τ.θ.

Τὴν ἔκφραση αὐτὴ μὲ τὸ ἴδιο τὸ ρῆμα τὴ συνηθίζαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι: εἰς τοὺς κρατήρας ἐμπυσεῖν αὐτόν, ὡς μάθη μὴ λοιδορεῖσθαι τοῖς κρείττοσι Λουκ. 15, 2.

47. Σὲ πολλὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς συνηθίζεται ἡ φρ. ἄρωρα καὶ πάρωρα ποὺ ἐκφράζει μὲ ἔμφαση τὴ σημασία «ἀργά», π. χ. σηκώθηκα ἄρωρα καὶ πάρωρα Θράκη (Σάκκ.), ἄρωρα καὶ πάρωρα φωνάζ' ὁ πετεινὸς Ἀρτάκη καὶ Πάνορμος, ὄλο ἄρωρα καὶ πάρωρα ἔρχεται σιὸ σπίτι ὁ γιὸς μου Κρήτη (Πρίν.)¹, ἄγουρα παράγουρα παππαδιὰς δὲν φένουνι Θεσσαλία (Ἄλμυρός).

Τὸ ἄρωρα εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία τὸ ἄωρα = ἄώρως, καὶ πῆρε τὸ ρ ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ πάρωρα², μὲ τὸ ὁποῖον συνεκφέρεται. Ἡ ἔτυμολογικὴ του προέλευση εἶναι φανερὴ. Ἐκεῖνο ποὺ ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ εἶναι πῶς τὸ ζευγάριμα τῶν ἐπιθ. ἄωρος καὶ πάρωρος, γιὰ παραστα-

¹ Γιὰ περισσότερους τύπους καὶ παραδείγματα βλέπε Ἱστορικὸν Λεξικὸν Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, στή λ. ἄγουρα.

² Βλ. Φ. Κουκουλὲ στήν Ἀθηνᾶ 29 (1917) Λεξ. Ἀρχ., σ. 87.

τικότερη ἔκφραση τῆς σημασίας «ἀργά», ἔγινε ἤδη στὴν ἀρχαία Ἑλληνική: οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστὶν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον Ἐπίκουρ. στὸ Διογ. Λαέρτ. 10, 122, φήληξ κυρίως ὁ ἦδη σκληρὸς καὶ πάρωρος, ὁ ὄψιν μὲν πεπάνσεως ἔχων, ἄωρος δὲ ὢν Σχολ. Ἄριστοφ. Εἰρ. 1165.

48. Πολὺ συνηθισμένη στὴ νέα Ἑλληνική εἶναι ἡ πρόταξη τοῦ οὐς. ἀλήθεια ἐπιρρηματικά σὲ φράσεις ἐρωτηματικές, ὄχι μὲ τὴν πραγματική του σημασία, ἀλλὰ μὲ ἔννοια εἰσαγωγική, περίπου σὰν τά: δὲ μοῦ λές; γὰ πές μου, ἂ προρος κ.τ.β.: ἀλήθεια, τί σοῦ ἔλεγε γιὰ μένα ὁ δεῖνα; ἀλήθεια, ποῦ ἦσαν χιτὲς τὸ βράδυ;

Μὲ τὴν ἴδια σημασία χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὰ εἰεὸν καὶ ἦ, συνώνυμα τοῦ ἐπιρρηματικοῦ ἀλήθεια:

εἰεὸν ὦ πάτερ,

τί δυσκολαίνεις καὶ στρέφει τὴν νύχθ' ὄλην;

Ἄριστοφ. Νεφ. 35.

ἦ μνημονικός εἶ; Ἄριστοφ. Νεφ. 483, ἦ καὶ συκῆν, ἔφην ἐγώ, οὔτω δεῖ φτεῦειν; Ξεν. Οἰκ. 19, 12.

49. Ἡ ἔντονη ἄρνηση ἐκφράζεται κάποτε στὴ γλώσσα μας μὲ ὑποθετική πρόταση ἐλλειπτική, π.χ. ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶπα ἦ - νὰ κάνω τέτοιο πράμα!, ἔπου ἐξυπακούεται ἕνα ρῆμα: σκεφθῆτε, πέστε μου κ.τ.β.

Καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλληνική ἦταν γνωστὴ ἡ ἔκφραση αὐτή, ὅπως μᾶς διδάσκει τὸ ἐξῆς παράδειγμα:

ζηλωτὸς ἔν γε τῷ πρὶν Ἀνδρομάχη χρόνω,

νῦν δ', εἴ τις ἄλλη δυστυχεστέρα γυνή

ἐμοῦ πέφυκεν ἢ γενήσεται ποτὲ

Εὐριπ. Ἀνδρομ. 5.

50. Στὴ νέα Ἑλληνική συνηθίζονται, ἂν καὶ ὄχι πιά τόσο συχνά, οἱ ἐκφράσεις μὴ γένοιτο· νὰ μὴν τὸ δώσει ὁ Θεός! γιὰ ἔντονη ἄρνηση¹: (Οἱ Ἕλληνες) μὴ γένοιτο ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ ἀπὸ σέβας πρὸς τὰ συμμαχικά στρατεύματα ὑποχωρήσαντες Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα 3, 602. Ἐπίσης στὴ μεσαιωνικὴ Κυπριακὴ συνηθίζονταν ἡ συνώνυμη ἔκφραση μὴ τὸ δοῖσιν ὁ Θεός ἦ - ὁ Κύριος, ὡς ἔντονη ἄρνηση, π.χ. θέλω νὰ

¹ Πρβ. καὶ τὸ νεοελλ. Θεὸς φυλάξοι!, τὰ γερμαν. Gott bewahre dass... (Gott bewahre mich gnädig, | dass man es fände wie er erzählt, Goethe, Reineke Fuchs, 11) καὶ ἀπλὰ bewahre! καὶ behüte! (ἐνν. Gott) μὲ τὴ σημασία «ὄχι!».

ξερριζώσω τὸ ἥμισον τοῦ τοῦχος, καὶ ἕτερος ἔρχεται ὀνμπρός καὶ λέγει «μὴ τὸ ὄρισοι ὁ Θεός» Ἀσίζ. Κύπρ. (Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλ. 6, 361, 2), «κύρι, ἀνκαλιῶ εἰς ἐσέαν τὸν ὀδεῖναν ἄνθρωπον, ὀποῦ ἐστοιχημάτισεν νὰ ποιήση τὴν οἰκίαν μου...», καὶ ὁ ἕτερος λέγει «μὴ τ' ὄρισοι ὁ Κύριος!» στὸ ἴδιο 334, 30, «σιρέ μου τὰ πέρπυρά μου» καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίνεται «μὴ τὸ ὄρισοι ὁ Θεός διτι ἐγὼ ἐστοιχημάτισα ποτὲ μετὰ σου!» στὸ ἴδιο 336, 30, ἄν ἐνι διτι ἐκεῖνος ποῦ τοῦ καταπλέκουν διτι ἐποίησεν αὐτὸν τὸ κακὸν λαλήσει «μὴ τὸ ὄριση ὁ Θεός», διτι οὐδὲν ἐποῖκεν αὐτὴν τὴν κακοπραξίαν στὸ ἴδιο 347, 26. Καὶ ὁ Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς χρησιμοποιεῖ μὲ τὴν ἴδια σημασία τὴ φράση μὴδὲν τὸ θελήση ὁ Θεός! (στὸ ἴδιο 1, 476, 8).

Ἡ ἔκφραση αὐτὴ μᾶς θυμίζει τὴν ἀντίστοιχη ἀρχαία μὴ τοῦτο θεός τελέσειεν, ποῦ ἡ συχνὴ ἐπανάληψή της στὸν Ὅμηρο δείχνει πὼς ἦταν στερεότυπη ἔκφραση παρμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ:

Ἄντινο', ἧ μεν καλὰ πατήρ ὡς κήδεαι υἱός,
 δς τὸν ξεῖνον ἄνωγας ἀπὸ μεγάροιο δίεσθαι
 μύθῳ ἀναγκαίῳ' μὴ τοῦτο θεός τελέσειεν
 Ὅδυσσ. Ρ 397.

αἰδέομαι δ' ἀέκουσαν ἀπὸ μεγάροιο δίεσθαι
 μύθῳ ἀναγκαίῳ' μὴ τοῦτο θεός τελέσειεν
 Ὅδυσσ. Γ 334.

Πρβ. καὶ τίς ἔντονα ἀρνητικὴς ἔκφρασις Ζεὺς τὸ γ' ἀλεξήσειε!
 Ὅδυσσ. Γ 346 καὶ μὴ τοῦτο φίλον Διὶ πατρὶ γένοιτο! Ὅδυσσ. Η 315.

51. Ὅταν εὐχόμεσθε σὲ κάποιον κάτι πολὺ καλὸ, ἀντὶ νὰ τὸ ἐρίσομε προτιμοῦμε νὰ τοῦ εὐχθῶμε ὅτι ἐπιθυμοῦμε, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο γι' αὐτόν, καὶ ἐπειδὴ ἔτσι εἶναι ἡ εὐχή μας πρὸ διακριτικῆς.

Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς εὐχῆς εἶναι πανάρχαιος:

σοὶ δὲ θεοὶ τόσα δοῖεν, ὅσα φρεσὶ σῆσι μενοινᾶς
 Ὅδυσσ. Ζ 180.

Ζεῦ ἄνα, Τηλέμαχόν μοι ἐν ἀνδράσιν ὄλβιον εἶναι,
 καὶ οἱ πάντα γένοιτο, ὅσα φρεσὶν ἦσι μενοινᾶ
 Ὅδυσσ. Ρ 354.

Καὶ ἐδῶ ἡ ἐπανάληψη τῆς φράσης μὲ τὴν ἴδια σειρὰ τῶν λέξεων δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ στερεότυπη εὐχὴ παρμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ.

52. Ὅταν ἀρνεῖται κανεὶς ὅτι ἔχει ἢ τοῦ συμβαίνει πραγματικὰ κάποιον καλὸ, χρησιμοποιεῖ τὴν ἔκφραση Ἔ ποῦ νὰ δῆς καὶ τὸν ὀχιρὸ

σου, δηλ. ὅσο ἀξίζω νὰ μὲ καλοτυχίξης τόσο καλότυχος νὰ εἶναι καὶ ὁ ἐχθρός σου.

Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀρχαῖο:—Χλιδᾶν ἔοικας τοῖς παροῦσι πράγμασι.
—Χλιδῶ; Χλιδῶντας ὧδε τοὺς ἐμοὺς ἐγὼ ἐχθροὺς ἴδοιμι· καὶ σὲ ἐν
τούτοις λέγω Αἰσχ. Προμηθ. 971.

53. Σὲ πολλοὺς τόπους σήμερα, ὅταν κλέψη κανέναν τίποτε, ἰδίως ροῦχο, τὸν καταριοῦνται αὐτοὶ ποὺ τὸ ἔχασαν αὐτὸ νὰ τοῦ μείνη ὡς τὰ στερνά του, δηλ. νὰ μὴν κατορθώσῃ σὲ ὄλη του τῆ ζωῇ ν' ἀποκτήσῃ ἄλλο.

Τὸ ἴδιο φαίνεται πὼς ἔκαναν σὲ τέτοιες περιπτώσεις καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὸ ἐξῆς ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα τοῦ Πλάτωνος, Ἀποσπ. 29 (ἐκδ. E. Diehl):

Ναυηγόν με δέδορκας· ὃν ἢ κτείνασα θάλασσα
γυμῶσαι πυμάτιον φάρεος ἠδέσατο.
ἄνθρωπος παλάμησιν ἀταρβήτοις μ' ἀπέδυσεν
τόσσον ἄγος τόσπου κέρδεος ἀράμενος·
κεῖνο καὶ ἐνδύσαιτο καὶ εἰς Ἀΐδαο φέροιτο
καὶ μιν ἴδοι Μίνως τοῦμὸν ἔχοντα θάκος.

54. Στὰ δημοτικά μας τραγούδια συχνότερα καὶ στὴν καθημερινή μας ὁμιλία σπανιότερα, γιὰ νὰ ποῦν πὼς, ἐκεῖ ποὺ μιλοῦσαν δυὸ ἢ περισσότεροι, ἔγινε κάτι γρήγορα, στὴ στιγμὴ, χρησιμοποιοῦν τὴν ἔκφραση: ὁ λόγος δὲν ἐτέλειωσε καί...

τὸλ λόγον ἀτ' ἄκ' ἐπλήρωσεν, τὸλ λόγον ἀτ' ἄκ' ἐξεῖπεν
ὅταν τερεῖ τὸ πέραγκα φουσσαῖτον κατιβαίνει Πόντος¹.

(Πρβ. καὶ τὴ συγγενικὴ ἔκφραση ἀκόμη ὁ λόγος ἔσπευσε τὸ εἰ γῆς ἐπῆεν τὸ ἦρετεν Μεγίστη²).

Ἡ ἔκφραση αὐτὴ δὲν εἶναι μόνο μεσαιωνικὴ, ὅπως φτάνουν νὰ δείξουν δυὸ παραδείγματα:

τὸν λόγον οὐκ ἐπλήρωσεν, ἐστράφην ντροπιασμένος
Ἀκριτ. στ. 56 (ἐκδ. Hesselning)

τὸν λόγον οὐκ ἐπλήρωσεν οὐδὲ τὴν συντυχίαν
καὶ εὐθὺς ἐκαταπήδησεν, εἰς τὴν σκάλαν ἀνεβαίνει

στὸ ἴδιο στ. 805, ἀλλὰ καὶ ἀρχαία ἑλληνικὴ. Ἴδου μερικὰ παραδείγματα:

οὐπω πᾶν εἴρητο ἔπος, ὅτ' ἄρ' ἤλυθον αὐτοὶ

Ἰλ. K 540.

¹ N. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί³, σ. 273.

² Λαογραφία 3, 447.

οὐπω πᾶν εἴρητο ἔπος, ὅτε οἱ φίλος υἷος
ἔστη ἐνὶ προθύροισι Ὀδυσσ. Π 11.

οὐ πω πᾶν εἴρητο, ὅτ' Ἀμφίνομος ἴδε νῆα
Ὀδυσσ. Π 351.

55. Στὴ νέα Ἑλληνικὴ στὴ θέση τῆς ἀόριστης ἀντωνυμίας μὲ ρῆμα γιὰ τὴ διατύπωση γνωμικῶν ἰδίως φράσεων, καθὼς ἔχει κανεῖς, νομίζει κανεῖς, συνηθίζεται ἢ χρῆση τοῦ ἀπλοῦ ρήματος στὸ δεῦτερο ἐνικὸ πρόσωπο, π. χ. γιὰ νὰ πᾶς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὰ Μέγαρα, περναῖς ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα (ἀντὶ γιὰ νὰ πάη κανεῖς...): ὅ,τι κάνης θὰ τὸ βρῆς· ἔχεις γρόσα, ἔχεις γλώσσα· ἔχεις φλωριά, ἔχεις θωριά· μῆλο νᾶρχινες, δὲ θᾶπεφτε κ.τ.θ.¹

Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἔκφρασης εἶναι ὄχι μόνον μεσαιωνικός, ἀλλὰ καὶ ἀρχαῖος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς παραδείγματα: φαίης κ' ἀκμηῆτας καὶ ἀτειρέας ἀλλήλοισιν | ἄντεσθ' ἐν πολέμῳ· ὡς ἐσουμένως ἐμάχοντο Ἰλ. Ο 697, διεξελεθὼν δὲ ἐν τοῖσι τεσσαράκοντα ἡμέρησι τοῦτο τὸ χωρίον, αὐτὶς εἰς ἕτερον πλοῖον ἐμβὰς δωδέκα ἡμέρας πλώσει, καὶ ἔπειτεν ἤξεις ἐς πόλιν μεγάλην. τῇ ὄνομα ἐστὶ Μερόη Ἡρόδ. 2, 29, ἐπὶ δὲ τοῖσι τούτων οὔροισι διεξάς τε πύλας διεξελάς καὶ διεξὰ φυλακτήρια παραμείψεται Ἡρόδ. 5, 52. Πρβ. καὶ τὸ λατιν. *nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaveris*.

56. Σὲ φράσεις παρακλητικῆς καὶ προτρεπτικῆς, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιήσουμε προσακτική, π. χ. σὲ παρακαλῶ δῶσε μου, -πές μου, ποὺ μᾶς φαίνεται ἀταίριαστη, γιὰ τὴν περίστασι, γυρίζουμε τὸ λόγο μας σὲ ἐρωτηματικὸ μὲ μορφὴ ἀρνητικῆ: δὲ μοῦ λέτε σᾶς παρακαλῶ; δὲ μοῦ κάνετε τὴ χάρη; κ.τ.θ.²

Ὁ τρόπος αὐτὸς γιὰ τὴ διατύπωση μιᾶς παράκλησης ἢ προτροπῆς εἶναι πολὺ ἀρχαῖος, ὅπως μᾶς θυμίζουσιν οἱ ὁμηρικοὶ στίχοι:

ὦ τέκος, οὐκ ἄν μοι δόμον ἀνέρος ἠγήσαιο Ἀλκινόου;
Ὀδυσσ. Η 22.

πάπα φίλ', οὐκ ἄν δὴ μοι ἐφοπλίσειας ἀπήνην;
Ὀδυσσ. Ζ 57.

Πρβ. καὶ τὰ λατιν. *ab in e conspectu meo?* (=δὲ φεύγεις ἀπὸ μπροστά μου;) Πλαύτ. Amph. 518³, *quin conscendimus equos?* (=δὲν καθαλικεύουμε τὰ ἄλογα;)⁴.

¹ Α. Τζαριζάνου, Νεοελληνικὴ σύνταξις², Ἐν Ἀθήναις 1946, § 24.

² Α. Τζαριζάνου, Νεοελληνικὴ σύνταξις², § 205.

³ Πρβ. K. Brugmann, Die Syntax des einfachen Satzes, σ. 205.

⁴ H. Paul, Prinzipien der Sprachgeschichte⁵, σ. 239.

Ἐκ τούτων ἐρωτηματικές - προτροπικές φράσεις πῆρε τὸ ἀρχ. οὐκοῦν (=λοιπὸν δέν...;) μὲ καταβίβασμὸ τοῦ τόνου: οὐκοῦν τῆ σημασία ἀπλῶς «λοιπὸν», περνώντας ἀπὸ ἐρωτηματικές προτάσεις σὲ καταφατικές.

57. Οἱ ἀρχαῖοι προσδιόριζαν τὴν ὥρα ποῦ ἀρχίζει νὰ σκοτεινιάζει, τὸ βαθὺ λυκόφως, μὲ τὴ φράση *περὶ λύχων ἀφὰς* (=τὴν ὥρα ποῦ ἀνάβουν τὰ λυχνάρια).

Ἡ ἐκφραση αὐτὴ συνηθίζεται καὶ σήμερα στὴν Α. Κρήτη μὲ τὴ νεοελληνικὴ μορφή *ἀφτῶματα τῶ λυχνῶ*, καὶ ἄλλοῦ μὲ τὸ σύνθετο *λυχνανάματα*.

58. Τὸ ξύλο τοῦ πρίνου χρησιμεύει στὴ νέα Ἑλληνικὴ γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴ στερεότητα, τὴν ἀντοχή, π.χ. *γέρον βίλλος, πρίνου ρίζα*.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι: χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἴδια μεταφορά: Ἀχαρνικοί, *σιπιτοὶ γέροντες πρίνοι* Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 179.

59. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἀρχαία παρομοίωση τῆς ἄγαμης νέας μὲ τὸ ὄριμο μῆλο στὸ ἀκροκλώναρο τῆς μηλιάς, ποῦ δὲν τὸ φτάνουν νὰ τὸ κόψουν:

*οἶον τὸ γλυκύμαλον ἐρεύθεται ἄκρω ἐπ' ὄσδω,
ἄκρον ἐπ' ἀκροιάτῳ, λελάθοντο δὲ μαλοδρόπῃες*
Σαπφ. Ἀποσπ. 9, 112.

Ἡ παρομοίωση αὐτὴ ξανάρχεται στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια.

*σὰ μῆλο ποῦναι σὶτὴ μηλιά τὸ παραγινωμένο
ἔτσι εἶναι καὶ τ' ἀνύπαντρο σὰν ἔρχεται ὁ καιρὸς του*
Ν. Γ. Πολίτ. Ἐκλογ., σ. 154.

*τέσσερα μῆλα κόκκινα στὸ πλιὰ ψηλὸ κλωνάρι,
πολλὰ παιδιὰ ἔχει μάνα σου, μὰ σὺ σὰι τὸ καμάρι*
Μ. Λιουδάκη, Μαντινάδες, σ. 6.

Ἀξιοπρόσεχτες εἶναι οἱ ἀντίστοιχίες: *ἄκρω ἐπ' ὄσδω*—στὸ πλιὰ ψηλὸ κλωνάρι καὶ *λελάθοντο δὲ μαλοδρόπῃες*—τὸ μῆλο τὸ παραγινωμένο.

60. Στὴ νέα Ἑλληνικὴ μεταχειρίζομαστε τὸ ρῆμα *κοιμίζω* καὶ μὲ τὴ σημασία «πραῦνω, παύω», γιὰ τὸν πόνο: *τὸ γιαιτρικὸ τοῦ κοίμισε τὸν πόνο*.

Ἔτσι μεταχειρίζονταν καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸ συνώνυμο *εὐνάω*:

ὡς φάτο, τῆς δ' εὐνήσε γόον, σθέθε δ' ὄσσε γόοιο
Ὀδυσσ. Δ 758.

61. Για νὰ πείσουμε τὸ συνομιλητὴ μας ὅτι αὐτὸ ποὺ τοῦ λέμε εἶναι ἀλήθεια, συνηθίζουμε (οἱ γυναῖκες τὸ συνηθίζουν συχνότερα) νὰ κάνουμε ἓνα εἶδος ὄρκου: ἔτσι νὰ *χαρῶ τὰ παιδιὰ μου*.

Εἶναι ἐντελῶς τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀρχαῖο οὕτως *ὀναίμην τῶν τέκνων*:

*καυτὴ γὰρ ἔγωγε, οὕτως ὀναίμην τῶν τέκνων,
μισῶ τὸν ἄνδρ' ἐκεῖνον*

Ἄριστοφ. Θεσμοφ. 469.

62. Για νὰ βεβαιώσουμε πῶς δὲν εὐκαιροῦμε καθόλου, μεταχειριζόμαστε φράσεις ποὺ σημαίνουν ὅτι δὲν ἔχουμε καιρὸ νὰ κάνουμε οὔτε τίς πιὸ στοιχειώδεις καὶ ἐπιταχτικὲς σωματικὲς ἀνάγκες, π. χ. δὲν ἀδειάζω ν' ἀνασάνω, - ν' ἀνασιενάξω, - νὰ ξύσω τὴ μύτη μου, - νὰ κατορήσω κ.τ.δ.

Παράβαλε τὰ ἀρχαῖα: οὐδ' ὅσον ἀμπνεῦσαι βαιὸν ἐῶσι χρόνον Ἄνθολ. Παλατ. 5, 139, οὐδ' ὅσον κνήσασθαι τὸ οὖς σχολὴν ἄγει Ἄποστόλ. 13, 68a, οὐδὲ φαγεῖν ἠὲ καίρου Μακάρ. 6, 31, μηδὲ χέσαι γ' αὐτῷ σχολὴ γενήσεται Στράτ. Ἄποσπ. 51 (Kock 1, 726)¹.

63. Ὅταν κανεῖς, ἀφοῦ συμπληρώση ὀρισμένο ἔτος τῆς ἡλικίας του, προχωρήση στὸ ἐπόμενο ἔτος, λέμε *μπῆκε σὶν τὰδε χρόνοι*, π.χ. τὸ παιδί *μπῆκε στὰ πέντε*. Ἡ ἴδια ἔκφραση συνηθίζονταν ἤδη στὴ μεταγενέστερη Ἑλληνικῇ, ἔπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἐπιτύμβια ἐπιγραφή: *ἐτελεύτησα ἐμβὰς ἰς ἔτη πέντε, Θεόφιλος Διονυσίου Μαραθῶνιος* Dittenberger Syll. II, 895.

64. Για κείνον ποὺ ἔμεινε πολλὰ χρόνια στὴ φυλακὴ καὶ ἔχασε ἐκεῖ μέσα τὴν ὑγεία του λέμε *σάπησε στὴ φυλακῇ*. Ἔτσι: τὸ ἔλεγαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι: *ἐν δεσμητηρίῳ πολλοὺς κατεσάπη χρόνους* Πλουτ. Παίδ. ἀγωγ. 14.

65. Ὅταν μᾶς συγχύση καὶ μᾶς ταράξη πολὺ κάποιος μὲ τὰ λόγια του, συνηθίζουμε τὴν ἔκφραση: *αὐτὸς μοῦ πρηξε τὸ σικῶτι*. Ἀνάλογη εἶναι ἡ ἀρχαῖα ἔκφραση *ἐξώγκωσέ μου τὴν νηδύν*, ποὺ λέγονταν μὲ τὴν ἴδια σημασία, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ παρακάτω χωρία: *ἄ γὰρ ἀκήκοα τήμερον παρὰ τῶν τρισκαταράτων ἐκείνων σοφιστῶν μεγάλως ἐξώγκωσέ μου τὴν νηδὺν* Λουκ. 77, 2. Πρβ. καὶ τὸ *οἰδαλέους δ' ἄμφ' ὀδύνης ἔχομεν πνεύμονας* Ἀρχιλ. 9 [48].

¹ Βλ. N. P. Andriotis, Die Ausdrucksmittel κτλ. Byzant. Neugr. Jahrbücher 16 (1939/40) 78.

66. Γιὰ κείνον πού εἶναι κακός, δύστροπος ἢ θυμωμένος καὶ ἀλάξῃ διάθεση, γίνῃ δηλ. καλός, βολικός, ἤρεμος λέμε σήμερα πὼς ἔγινε ἀρνάκι ἢ θὰ τὸν κάνω νὰ γίνῃ ἀρνάκι, ἢ στρίγλα ἔγινε ἀρνάκι κ.τ.θ. Ἐντελῶς ἀντίστοιχη ἐκφραση ἔχει καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνική, π. χ. ἔσόμεθα μετ' ἀλλήλοισιν ἄμνοι τοὺς τρόπους | καὶ τοῖσι συμμάχοισι προότεροι πολὺ Ἀριστοφ. Εἰρ. 935.

67. Τὸ γέμισμα τοῦ φεγγαριοῦ ὡς τὴν πανσέληνο λέγεται σήμερα στὴν Ὁξύλιθο τῆς Εὐβοίας βλαροφειζία, δηλ. *ἰλαρο-φεγγία, καὶ τὸ φεγγάρι εἶναι βλαρό=βρίσκεται σὴ φέξῃ του.

Ἀρχαῖο σύνθετο ἰλαροφειζία δὲν μαρτυρεῖται, συνηθίζονταν ὅμως ἡ περίφραση ἰλαρόν φέγγος, ἀπὸ τὴν ὁποία κατάγεται τὸ σημερινὸ σύνθετο βλαροφειζία: μόνοις γὰρ ἡμῖν ἥλιος | καὶ φέγγος ἰλαρόν ἐστίν | ὅσοι μεμνήμεθα Ἀριστοφ. Βάτρ. 454. Πρβ. καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ φῶς ἰλαρόν.